

5. BIOLOGISK MÅNGFALD

Medlemmarna informeras om biologisk mångfald och invasiva arter.

Det är avgörande för planeten och vår överlevnad att livet både under och ovan jord gynnas och ges goda förutsättningar. Växter, buskar och träd, gärna gamla sorter, som avlöser varandra i blomning och frukt, ger näring till pollinerare och fåglar hela säsongen. En liten äng i ett hörn av trädgården, fågelbad och insektshotell gynnar också den biologiska mångfalden. Invasiva främmande växtarter har kommit till Sverige med mänsklig hjälp. De har inga naturliga fiender som håller dem tillbaka utan kan konkurrera ut inhemska arter och slå ut hela ekosystem vid massförekomst. Medlemmarna informeras om vilka invasiva arter som kan förekomma och hur de kan bekämpas.

På FOR:s hemsida, www.for.se, finns aktuell och bra information även om invasiva växter. FOR, Fritidsodlingens Riksorganisation, är ett samarbetsorgan för ideella organisationer med inriktning på fritidsodling. FOR bildades år 1989 av Riksförbundet Svensk Trädgård, Koloniträdgårdsförbundet och Sällskapet Trädgårdsamatörerna.

Biologisk mångfald:

Är artrikedom, genetisk variation inom arter samt mångfalden av ekosystem. Den biologiska mångfalden är grunden för vår och framtida generationers existens. Om en art i ett ekosystem försvinner kan hela näringskedjan i systemet skadas. Eftersom det även finns en växelverkan med andra ekosystem så kan också de skadas. Det blir som ringar på vattnet.

Vi förlitar oss på komplexa nätverk av arter för att få mat, rent vatten och ren luft. Exempelvis insekter som tar hand om dynga eller pollinerar växter, bakterier som fixerar gifter och näringsämnen, växter som producerar syre och kläder.

Vi är beroende av många olika ekosystem och arter, men vet idag inte en bråkdel om vilka vi behöver för vår överlevnad. Det är därför viktigt att så fort som möjligt stoppa massutdöendet av arter i vår värld, innan någon art som sedan visade sig vara jätteviktig försvinner.

Antalet rödlistade arter i Sverige har ökat med 11 procent på fem år. Artdatabanken har granskat 22 000 av landets arter och var femte är nu rödlistad. På fem år har antalet rödlistade fågelarter ökat med 21 procent. Av Sveriges 245 häckande fågelarter har var tredje minskat så kraftigt att de nu är med på rödlistan.

50% av alla fjärilar i Europa är borta p.g.a. miljögifter, föroreningar och ändrade livsmiljöer. Fjärilar är stora och syns, hur många av de mindre insekterna är då borta? En halv miljard fåglar som lever på insekter är nu också försvunna.

Det vi kan göra på kolonin för att öka den biologiska mångfalden är bl.a. att sätta upp bon och holkar, göra lotten tillgängligare och att ge bättre livsmiljöer, odla växter som är livsviktiga, samt att se till att det finns vatten, för fåglar, djur och insekter. Men även att bevara gamla grönsakssorter och andra kulturväxter.

Jag bifogar Naturskyddsföreningens folder ”69 naturvänliga idéer” om olika metoder för hur man kan gynna vilda växter och djur i sin omgivning.

På nästa sida är det en idébild (Fig 1), på hur en lott kan utformas för att göra den tillgängligare för alla och man får även blommor, buskar och träd pollinerade.

På ängen odlar man vilda sorters ängsblommor. I stenpartiet blommor många växter på våren

och en del insekter bor i sanden. På kryddspiralen odlar man örter, torktåliga överst och de som vill ha en del fukt nederst.

Fjärilsväxter är växter som lockar många pollinerare. Vatten är livsnödvändigt för alla, insekterna kan också behöva några stenar i vattnet eftersom de simmar dåligt. Tjocka träbitar kan läggas i en hög som en faunadepå för skalbaggar, larver och maskar. Även fåglarna älskar att leta mat där. Komposten är till för livet i jorden, både en levande jord och de som lever på den. Värdiväxter räknas ofta som ogräs och måste hållas efter, men fjärilarna barn älskar dem.

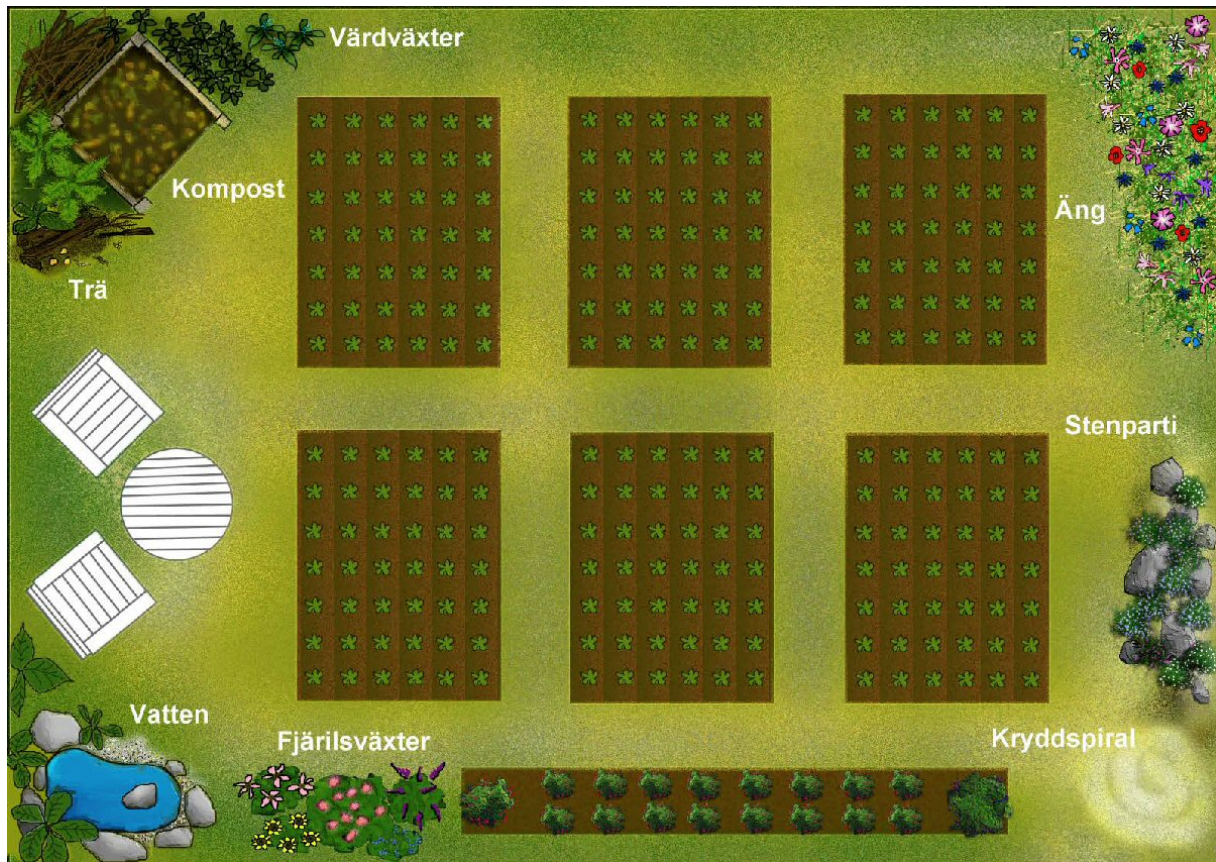

Fig 1

Äng

Ängar var något som vi människor började skapa redan på bronsåldern då vi blev bofasta och behövde vinterfoder till våra djur. Ängsmark är näringsfattig eftersom den varje år slås och näringen tas bort med höet.

Med tiden flyttade blommande växter med lågt näringsbehov in på ängarna. I takt med att ängarna idag växer igen eller plöjs upp till åkrar, så får de växterna det svårt att överleva. De är numera förvisade till dikesrenarna.

De insekter som har blivit specialiserade på att pollinera dessa växter försvinner nu också.

Så kan man odla några ängsväxter så kanske man räddar ett litet solitärbi, en humla eller en fjäril. *Det viktigaste är inte ängen, utan ängens blommor.*

Det finns växter som också är anpassade till olika typer av ängar, fuktiga eller torra.

Exempel på växter som kan odlas i olika miljöer finns i "Blommor för pollinerare".

Har man en solig plätt med låg jordnivå så kan det vara idealiskt för ett litet stenparti.

Förutom exotiska stenpartiväxter så kan man även exempelvis ha vår inhemska kärleksört, mandelblom, harklöver, backtimjan, kärringtand, brudbröd, backnejlika, smultron och kattfot.

Dessa växter kan växa i springor på berghällar, så de klarar rätt mycket bara marken är väl

dränerad. Vissa av växterna kan även växa i ren sand. Undersök hur de växer i naturen och kopiera miljön.

Eller också lägger ni på mer och gör en skalbaggsås (funkar också för marklevande solitärbin). Blanda mycket sand med lite lerjord eller silt och lite grus så att den blir väl-dränerad. Det går sedan även att plantera växter i den, ex. tapetsarbin brukar ofta boa under grästuvor.

Anlägger ni en liten rabatt med bara ängsblommor som klarar torr mark, gäller oftast följande: När växterna väl är etablerade så slutar ni att sköta om dem och låter dem klara sig själva. Vattna bara vid torka. Rensa bort ogräs och gräs som gärna vill ta över platsen. Håll det spartansk och gödsla inte.

Man kan söka frön på ängsväxter i naturen eller köpa plantor på en del handelsträdgårdar. Kontrollera att växten inte är fridlyst, för då får man oftast inte ens ta frön.

Håll isär ängsväxter och växter ur ärtsläktet. Ärtväxter gödslar jorden eftersom de lever i symbios med bakterier som sitter på deras rötter. Dessa bakterier gödslar jorden vid växten genom att dra kväve ur luften.

Ängsväxter klarar inte en sådan gödsling utan de växer då ihjäl sig.

Lite om insekter

Skadedjur som bladlöss och andra löss har en väldigt stor reproduktion och det kan födas många kullar med hundra individer under en säsong. Nyttodjuret som vi behöver för att bekämpa dem har ofta mycket mindre kullar och även en längre utvecklingsfas.

Exempelvis nyckelpigans utveckling sker under ett år och efter äggläggningen dör de flesta rätt snart. De har fyra faser; ägg, larv (ömsar hud 3 ggr), puppa, imago (fullvuxen). Efter övervintring parar de fullvuxna skalbaggar sig och lägger sedan ägg i grupper om 15 - 20 ägg, i mitten av juni. Larverna går i puppstadie i mitten av juli och blir färdiga skalbaggar efter 1 - 2 veckor. På sensommaren gräver de ner sig för övervintring i någon växt eller tuva. De har en bra aptit, en nyckelpiga äter upp till 700 bladlöss under sin levnad. De kan också ibland äta pollen och nektar. Vanligast i Sverige är den sjuprickiga nyckelpigan. Har ni tur så kan ni i juli, under en mycket kort period, hitta väldigt små fyrkantiga paket med konstiga mönster, sittandes på blad. Det är nyckelpigelarvernas puppor. Bevaka dem så kanske ni får se en nyckelpiga födas.

Andra predatorer som jordlöpare och kortvingar, som också är skalbaggar, har en liknande reproduktion. Det samma gäller även för blomflugor och guldögonsländor m.fl. även om de lägger många ägg, så överlever få.

Blir nyttodjuret utslagna i ett tidigt skede av ett bekämpningsmedel, så kan angreppen på våra växter bli svåra. Dessutom överlever alltid några av lössen och de blir då med tiden ofta motståndskraftigare mot bekämpningsmedlen (vilket bara glädjer kemiföretagen).

Ska man bekämpa bladlöss kan det vara viktigt att göra det i ett tidigt skede så att man inte skadar en mängd andra insekter.

Min fläder får kraftiga bladlössangrepp vissa år och det betyder att det är mycket bladlössägg på trädet året efter. Därför sprutar jag då trädet tidigt på våren, precis innan knopparna börjar mogna, med en blandning av lika delar mjölk och vatten. Det reducerar angreppen det året och trädet kan då återhämta sig. Vid den tiden på våren är inte nyckelpigorna ännu så aktiva.

Lite om dagmaskar

Daggmaskar är väldigt viktiga för en levande jord och det påstås gälla över hela världen. De är de som vänder din jord och gödslar den. På ett år flyttar en mask upp till 2 kg jord. De kan utöva ett tryck som är hundra gånger sin vikt när de vidgar springor i jorden och är därför viktiga för att ventileras även hårda lerjordar. Deras slem klumpar ihop jordkornen så att det bildas kanaler för syre och dränering som inte faller samman.

Maskar drar ner en massa löv i jorden men de äter inte löven direkt. De drar ner löven till en liten håla, ungefär som ett litet skafferi. Sedan glider de iväg ett tag och letar flera löv till andra skafferier. När sedan bakterierna i jorden har gjort löven till en smarrig gegga, kommer masken tillbaka och suger i sig läckerbiten.

De äter även svamphyfer och de söndertrasade svamptrådarna blir sedan föda för jordbakterier. För att kunna bryta ner födan så äter de även korn av mineraljord djupt ner i marken och sedan bajsar de på natten ut hela blandningen på ytan. Bajset har ett neutralt pH-värde och är rikt på kväve, fosfor och kalium.

50 maskar bajsar 50 g gödsel per dygn på en kvadratmeter. På en säsong blir det minst 5 kg gödsel per kvm. För att få en levande jord är det därför viktigt att man förser maskarna med kompost och löv så att de har något att jobba med.

Förutom att bryta ner vår jord och berika den, så är även maskar viktiga för många fåglars överlevnad, även om de inte har valt det själv. För bl.a. koltrastrar, björktrastar, starar och rödhakar är masken väldigt viktig basföda. Har ni en hög med löv liggandes så kanske koltrastarna gräva sig in i den för att få mask, om vintern är mild. Även om vi inte får besök av de här djuren så ofta, så äter även grävlingar, näbbmöss och igelkottar mask.

Lite om fågelholkar

Fågelholkar ska inte sättas för nära varandra, eftersom många fåglar har ett starkt revirtänk.

Fåglar bor ogärna på norrsidan av hus, utan föredrar oftast ett östläge med morgonsol.

Holkarna kan även sättas upp i/på träd, men använd inte spikar för då skadas trädet. Man kan binda upp holken med en ståltråd, men den bör då varje år kontrolleras så att den inte skär in i trädet och förlängas/bytas vid behov.

Holkarna kan ibland också användas av fåglarna på vinter för att lättare hålla värmen vid övernattning.

Holkarna behöver sällan rengöras. Har ni dock efter flera år inte fått gäster så kanske holkarna ändå måste rensas ur, eftersom det kan ha blivit för mycket ohyra i dem.

Ibland bygger också hushumlan bo i fågelholkar eftersom de har en lagom storlek för ett humlebo.

Skulle ni ha en väldig otur så kan också getingar använda sig av övergivna fågelholkar.

Bekämpning av getingar i en holk

Vänta tills det regnar. Ikläd er för säkerhets skull full mundering med stövlar, regnrock, huva och gummihandskar. Tag vattenslangen med fullt tryck och smal stråle och spruta in i holkhålet. Det försar antagligen ut en massa getingar som ni då får trampa ihjäl. Den viktigaste är den största getingen, som är drottningen. Har ni ihjäl henne så dör alla andra getingar.

Ett annat inte fullt lika dramatiskt alternativ är att snabbt stoppa in en stor blöt tvättsvamp i hålet och sedan hoppas att getingarna inte äter sig ut vid sidan om hålet.

Alternativt kan man snabbt skruva en planka för hålet och sedan ska nog kusten vara klar efter ett par veckor.

Det kan svärma lite getingar runt boet några dagar. Det är de som inte hann hem innan regnet.

Ett annat trick, som faktiskt ofta fungerar i förebyggande syfte, är att sätta upp ett fejk-getingbo som är gjort av hopprullat papper eller liknande material. Getingarna gillar inte

konkurrens så de flyger till något annat ställe. Tyvärr får man inte heller några solitärbin om man sätter upp ett sådant fejkbo i närheten av ett bihotell.

Getingar är annars duktiga på att ta en massa av de vi kallar skadedjur och de äter det mesta. Men eftersom de sticks och har ett visst begär efter vår mat, så vill man inte ha dem för nära.

Här är några av de bin som bor i trä och som ni kanske kan se i er trädgård. Investerar ni i en bi-holk, så kan ni få dem som gäster.

Rödmurarbi och Blåmurarbi

De älskar vårblomande växter, salix-arter som sälg och vide, lönn, ek, fruktträd och -buskar, blåbär, hallon, jordgubbar, ärtväxter, korg- och kransblommiga växter, ljungväxter, rosväxter och raps.

Citronbin är små, nästan hårlösa, svarta bin som oftast har en gul teckning i ansiktet. Hanarnas teckning är tydligare och större. Favoriter är flockblommiga växter som exempelvis kirskaål och morot, men även olika tistlar, allium och kärleksörter.

Småcitronbiet och Backcitronbiet är bundet till Björnbär och Hallon

I juni vaknar **Blomsovarbina**, de är långsmala nästan kala bin som har lite större käkar som de använder för att hålla sig fast i blommorna eller murning. De murar med sand och stenar och har en lite längre tunga och föredrar att pollinera blålockor.

Smörblommebiet har specialiserat på just den växten. Bina kan även ibland hittas i nävor.

Honorna övernattar oftast i boet, men hanarna hittas ofta sovande, ibland i grupper, i blålockorna.

Cyanmärgbiet är ett litet ovanligt blåskimrande bi som har en päronformad stjärt. Biet föredrar att bo i Ros- och Björnbärsstjälkar, men kan också söka sig till biholkar. Kan ibland bli tvååriga.

I maj vaknar **Tapetserarbina**. De är generalister, men en del arter föredrar vissa växter som även ger dem deras namn som ex. Smultron- och Rosen-tapetserarbi.

Vanligast är Stocktapetserarbiet ett ljust och hårigt bi, som kan bygga bo nästan överallt, även i fönsterkarmar och nyckelhål.

Ullbina samlar företrädesvis både mat och ull från håriga växter som Syskor, Lammöron, Kungsljus, Kattfot och Tussilago. De kammar ”ull” från växternas blad som de sedan blandar med körtelsekret och bygger väggar av i bocellerna.

Gnagbin är små, lite knubbiga bin som föredrar att bygga bon i gångar efter vedgnagande insekter. De murar med småblad och gruskorn i hål som är 3 – 5 mm i diameter. De flyger från maj/juni till augusti.

Väggbin är små bin som murar med kåda som de kammar av med bakbenen och klär insidan av cellerna med.

Till ändpluggen blandas kåda med sand och växtdelar. Är det varmt kan ändpluggen bli svart och smälta.

Eftersom de även samlar pollen på buken och blir kletiga av kådan är de ofta kraftigt gula både på undersidan och benen.

Jag bifogar nedbantade versioner av mina foldrar: *Blommor för pollinerare*, *Naturens pollinerare* och *Solitärbin - de vilda bina*.

Bifogar också ”*bm-lista*” där ni kan se hur många poäng i biologisk mångfald er lott får.

Biologisk mångfald och politiken

Det har också pratats mycket om biologisk mångfald de senaste åren inom politik och media.

Bakgrunden till den diskussionen är en lång historia, som jag här har kortat av:

Det hela kan man säga började med 1992 med Agenda 21 då alla världens länder beslutade att arbeta för att rädda miljön (i den nya versionen, Agenda 32 - 2015, delades arbetet in i olika etappmål).

Till följd av det hela fick Sverige miljöbalken 1998, som gör att vi kan lagstifta om miljön. 1999 bestämde riksdagen de första 15 miljö kvalitetsmålen, som under åren har omvandlades till etappmål och de har nu utökats till 16 mål.

1993 skrev Sverige också på konventionen om biologisk mångfald (CBD).

De länder som har undertecknat konventionen (CBD) antog 2010 en strategisk plan för biologisk mångfald som gällde från 2011 till 2020. Den strategiska planen innehåller tjugo delmål som kallas Aichimålen. De flesta Aichimålen skulle vara nådda senast 2020.

De tjugo så kallade Aichimålen införlivas i Sveriges nationella miljömålsarbete 2014. Regeringens beslutar att stärka den biologiska mångfalden och säkra ekosystemtjänsterna*. Beslutet avser att fem etappmål inom området biologisk mångfald fastställs:

- Skydd av landområden, sötvattensområden och marina områden
- Miljöhänsyn i skogsbruket
- Ett variationsrikt skogsbruk
- En dialogprocess i ett nationellt skogsprogram
- Helhetssyn på markanvändningen

Den strategiska planen för biologisk mångfald löpte ut 2020 och behöver nu ersättas.

Beslut om ett nytt ramverk, strategier och nya globala mål skulle ha klubbats igenom på ett partmöte i Kunming i Kina i oktober 2020, men mötet kunde tyvärr inte genomföras med anledningen av pandemin. Man arbetar nu för att försöka genomföra det hela digitalt.

Man har också insett att takten behöver snabbas upp.

Aichimålen har varit tydliga och ambitiösa, men världens länder har brustit kapitalt i genomförandet. Länderna har satt egna nationella mål, som ofta lagts på en klart lägre ambitionsnivå än de globala målen. Sedan har det inte heller gjorts tillräckligt för att nå dessa lågt satta mål.

Hittills är bara 6 av Aichimålen delvis uppfyllda.

Aichimålen (samt deras status 2020)

Mål 1: Öka kunskapen om vikten av biologisk mångfald till 2020 (ej uppfyllt)

Mål 2: Integrera biologisk mångfald i strategier och planeringsprocesser för utveckling och fattigdomsbekämpning till 2020 (ej uppfyllt)

Mål 3: Avskaffa subventioner till verksamhet som hotar biologisk mångfald till 2020 (ej uppfyllt)

Mål 4: Regeringar, näringsliv och andra aktörer ska vidta åtgärder för att uppnå hållbar produktion och konsumtion till 2020 (ej uppfyllt)

Mål 5: Bromsa förlust och splittring av naturliga habitat till 2020 (ej uppfyllt)

Mål 6: Förvalta fisk, ryggradslösa djur och vattenväxter lagligt och hållbart till 2020 (ej uppfyllt)

- Mål 7:** Förvalta jordbruk, vattenbruk och skogsbruk hållbart till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 8:** Hejda föroreningar och övergödning till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 9:** Minska förekomst av invasiva arter till 2020 (delvis uppfyllt)
- Mål 10:** Minska trycket på sårbara ekosystem till 2015 (ej uppfyllt)
- Mål 11:** Utöka skydd av naturområden till 2020 (delvis uppfyllt)
- Mål 12:** Stoppa utrotningen av arter till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 13:** Bevara genetisk mångfald hos djur och växter, både vilda och inom jordbruk till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 14:** Restaurera och skydda ekosystem med beaktande av kvinnors, urbefolkningars och lokalsamhällens behov till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 15:** Skydda och restaurera särskilt viktiga ekosystem till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 16:** Nagoyaprotokollet ska träda i kraft och tillämpas i linje med nationell lagstiftning till 2015 (delvis uppfyllt)
- Mål 17:** Utveckla, anta och implementera nationella strategier och aktionsplan för biologisk mångfald till 2015 (delvis uppfyllt)
- Mål 18:** Respektera och lagstifta kring ursprungsbefolkningars och lokalsamhällens traditionella kunskap till 2020 (ej uppfyllt)
- Mål 19:** Sprida och tillämpa kunskap, vetenskap och teknologi relaterade till biologisk mångfald till 2020 (delvis uppfyllt)
- Mål 20:** Mobilisera finansiella resurser för att implementera den strategiska planen för biologisk mångfald till 2020 (delvis uppfyllt)

Källor: CBD, Naturskyddsföreningen/WWF

***Ekosystemtjänster** är de funktioner hos ekosystem som gynnar människor. De upprätthåller eller förbättrar människors välmående och livsvillkor. Det är tjänster som exempelvis:

- Pollinerande insekter
- Skydd mot översvämningar och jordskred
- Vattenrening via våtmarker
- Naturlig skadedjursbekämpning
- Tillgång till grönytor för rekreation, friluftsliv och turism
- Reducering av partikelhalter och växthusgaser
- Bildandet av bördig jord

Kolonitädgårdsföreningar räknas som ekosystemtjänster då de uppfyller flera av kriterierna.

På följande länk kan ni gratis prenumerera på tidskriften Biodiverse från Centrum för Biologisk Mångfald: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-biologisk-mangfald-cbm/publikationer/biodiverse-ny/>

Invasiva arter:

Skulle ni odla någon av de nedan uppräknade arterna så måste ni genast sluta. De finns med på EU:s förteckning över invasiva främmande arter, vilket innebär att de är förbjudna att importera, sälja, odla, transportera, använda, byta och sätta ut i naturen.

Den första växten är vanlig i odling, odlar man nummer 2 och 3 är man nog lite galen och resten är inte så vanliga i våra trakter.

- Jättebalsamin, *Impatiens glandulifera*
- Jätteloka, *Heracleum mantegazzianum*
- Tromsöloka, *Heracleum persicum*
- Sidenört, *Asclepias syriaca*
- Gudaträd, *Ailanthus altissima*
- Gul skunkkalla, *Lysichiton americanus*
- Japansk humle, *Humulus japonicus*

På naturvårdsverkets hemsida kan man läsa mer om de invasiva arterna och hur man ska bekämpa dem. Där finns också faktablad om varje växt:

<https://www.naturvardsverket.se/Amnen/Invasiva-frammande-arter/>

Jätteloka

Jättebalsamin

Hittills har Sverige följt EU:s lista där endast de ovan nämnda växterna är de som kan finnas hos oss. Den nya nationella listan på invasiva växter håller på att tas fram och kommer att komma rätt snart.

Som kolonist ska man nog vara uppmärksam på växter som sprider sig väldigt lätt. Det kan dock vara lite olika växter som är på tapeten i olika föreningar.

En förening hade man tydligen svåra problem med Revsuga. Det är ju en växt jag tycker

sprider sig måttligt, men sällan blir långlivad på varje plats. De måste ha varit väldigt många som odlade den eftersom den blev ett problem. I en del andra föreningar är kvickroten hopplös.

I Tanto har vi lite problem i olika delar av föreningen med **knölklocka**, **parksallat** och **kirskål**. De är växter som alla har utbredda rotsystem och de växer fort.

Knölklocka är en flerårig ört med kantig ogrenad stjälk, där klockorna hänger på den övre delen och oftast på en sida av stjälken. Den blir 20 - 90 cm och blommar från juli till september. Den sprider sig med frön och underjordiska utlöpare från pålroten. Det första året bildas en liten bladrossett och andra året utvecklas rotsystemet. Först tredje året kommer blomman upp. Växten har då utvecklat ett helt system av pålrötter. Knölklocka anses som svårrensad och en planta kan ge upp till 15000 långlivade frön. Förr kokade man knölarna och odlade klockan som köksväxt.

Så fort man identifierar småplantorna grävs de upp. Skulle plantan börja blomma tas blommorna snabbt bort och sen grävs hela plantan upp. Är det ett etablerat bestånd, så kan man få gräva djupt då plantan kan ha bildat rötter i flera nivåer. Jorden bör sållas noggrant eftersom små bitar från pålrot eller utlöpare, som blir kvar i jorden, kan bilda nya plantor. I svåra fall kan man få marktäcka i minst två säsonger. Eftersom den är en kalkälskande växt så kan samtidigt även försöka med att sänka pH-nivån på jorden en aning, så att de trivs sämre.

Parksallat är en flerårig ört med en vågrät liggande jordstam. Den blommar från juli till september med ljusst lila blommor, som sitter samlade i kvastlika ställningar på en stjälk som blir 100 - 150 cm. Stjälken är vanligtvis oförgrenad.

Parksallat sprider sig med underjordiska stammar och med vindspridda frön. Den bildar mängder av underjordiska utlöpare från den krypande jordstammen och bildar på kort tid stora bestånd, som ofta förkväver annan växtlighet. Växten har 90 % marktäckningsförmåga. Eftersom även små bitar av jordstammen kan utvecklas till nya plantor, kan arten bli ett svårutrotat ogräs i trädgårdar.

Gräv upp plantan med hela jordstammar innan blomning/fröspridning. Här är det viktigt att vara var noga med att få med alla rotbitar och rotutlöpare, så att inte nya plantor bildas. I svåra fall gäller marktäckning i minst två år. Etablerade stora bestånd kan vara en utmaning som kan ta flera år att gräva upp.

Kirskål är en flerårig ört som blir 30 - 100 cm hög och blommar med vita blomflockar från juni till augusti. Den prider sig med ytliga horisontella rottrådar och med frön. Varje planta producerar ca 3000 långsamtgroende frön.

Den rensas bäst tidigt på året då plantor och rotsystemen inte är så grova och innan frömognad. Rensa noga - kvarglömda rotbitar gror lätt. Växten har även här och där djupa, förankrande rötter, som man kan kapa av. Plocka hela tiden bort de gröna bladen. Kontinuerlig rensning tröttar ut växten. I svåra fall kan man marktäcka i två år. Rötterna söker sig då upp till området närmas under täckningen. Lätta ibland på täckningen och rensa undan dem.

Själv rensar jag en gång grundligt på våren och tar med så mycket rötter som möjligt, det krävs ofta att jorden luckras rätt djupt. Jag har planterat Funkior som marktäckare i häcken där kirskålen bor. Funkian växer snart därefter upp och kirskålen blir skuggad. De enstaka kirskålsbladen, som sen kommer upp, rensas bort direkt. Rötterna läggs på tork och de gröna bladen utan blommor går i komposten.

Med åren tycker jag nog att det har blivit mindre kirskål i rabatten. När jag flyttade in på lotten var det betydligt värre, men mina byggnationer och anläggningsarbeten har decimerat bestånden på många ställen.

Kirskål fungerar också som spenat till stuvning, grytor, i pajer eller i omeletter. Bladen är även användbara i sallader och pesto. Äldre blad kan användas som grönpulver eller som bladkrydda. De har en smak av persilja, selleri och libbsticka. Bladen är rika på C-vitamin och järn.

Även Parkslide förekommer på några ställen i föreningen.

Parkslide är en beståndsbildande, storväxt, flerårig ört som blommar i september - oktober. Den blir 1 – 3 m hög, med bambuliknande stammar och äggrunda blad. Den sprider sig vegetativt med krypande jordstammar som är snabbväxande, ca 1 – 2 m per säsong och de kan bli 20 m långa. Rötterna kan gå ner till 4 m djup. Frösprider ej efterom växterna i landet är hankloner.

Växten är alleopatiskt, d.v.s. den utsöndrar ett gift i jorden som dödar konkurrenter. Den kan tränga genom betong och asfalt. Tål höga och låga temperaturer och har även hög tåligghet mot gifter, så starka medel används vid sanering.

Har ni bara fått en nyetablerad planta så ska hela växten med rot grävas upp. Men var försiktig eftersom mycket små kvarglömda rotbitar skjuter nya skott inom 10 dagar. Vid större bestånd så är det marktäckning med markduk eller presenning upp till 1 – 2 m utanför växtområdet i upp till 6 år som gäller. Lyft marktäckningen då och då och rensa bort uppskjutande nya skott under tiden. I svåra fall avskärmas området med markskärm ner till en meters djup. Etablerade bestånd är svårutrotade. Växten får ej gå till deponi eller kompost. Alla växtdelar torkas först och bränns sedan. Askan behandlas som miljögift.

FOR varnar för den och staden håller på att kartlägga förekomsten av parkslide.

På berget växer det lite **Jättebalsamin** och det är en växt som faktiskt finns med på EU:s svarta lista. Balsaminer, är ettårig örter med kraftig saftspänd stam. De blommar från juli till september och trivs bäst i en fuktig mullrik jord. De sätter en mängd frön och de kan på några år bilda stora bestånd som slår ut den lokala växtligheten.

Jättebalsamin, blir 1 – 2 m hög. De har vackra, oftast rödlila stora blommor. Den sprider sig med frön som skjuts iväg upp till 7 meter och som är grobara i några år. Varje planta kan ge 4000 frön.

Växterna rensas innan frösättning. De är lättrensade och eftersom de har ett svagt rotsystem är de enkla att rycka upp. De kan också slås av ovanför mark, roten skjuter ej nya skott. Frön och rötter får inte komposteras. Har man växten får man räkna med att fortsätta med utrotning i några år eftersom vilande frö hela tiden dyker upp.

Det växte jättebalsamin på min lott när jag tog över den och det tog flera år innan jag fick bort den.

Man bör nog också ta av fröklasarna på gullriset om man odlar den, annars kan nog den bli jobbig med tiden. Likaså kan det odlade penningbladet och praktlysingen ha kraftig rev- och rotspridning, det behöver därför kanske bevakas.

Många växter kan bli väldigt jobbiga om man inte håller efter dem, utan låter dem växa fritt. Undvik om möjligt att köpa växter som har texter som lyder; ”kan bli invasiv”, ”sprider sig lätt”, ”har kraftig frösaad”, om ni inte är beredda på att rensa ordentligt. Tänk också på era

grannar – de kanske inte vill ha växten. Kommer den gulliga växten in till grannarna runtomkring, så bör ni kanske tänka om.

Med invasiva ogräs gäller alltid att man tar bort de första plantorna som man upptäcker, innan de hinner etablera sig.

Slutligen lite fakta som man kan ta till sig som kolonist

Den engelska forskaren och författaren Dave Goulson* skriver lite om kolonister och amatördlare i sin senaste bok "Den vilda trädgården".

Själv odlar han olika bärbuskar, fruktträd, grönsaker och örter i sin egen trädgård på 160 kvm. Där får han per säsong ut ca 500 kg olika bär, frukter och grönsaker, bl.a. 95 kg potatis och 44 kg jordgubbar. Han räknar då med att han sparar in nästan 20000 kr per år.

Själv tycker han inte att han är en så duktig odlare, eftersom det omräknat bara skulle ge 30 ton per hektar.

Den genomsnittlige kolonisten i England har en kolonilott på 253 kvm. Räknar man om vad en kolonist får i skörd på en hektar, så är det 31 - 40 ton. Det är 4 – 11 gånger mer än vad man får ut på ett konventionellt jordbruk på samma yta.

Hur kan det komma sig?

"I en trädgård eller kolonilott kan man klämma in många grödor på en liten yta. (...) Man kan få flera skördar om året på en liten jordplätt, och det finns klart färre skadedjur för att de måste jobba hårdare för att hitta sina värdväxter mitt i all grönska, och även om de gör det är det troligare att de slukas av en av de otaliga naturliga fiender som trivs i det här systemet; tvestjärtar, nyckelpigor, blomflugor och parasitsteklar.

Ett grönsaksland i en trädgård eller kolonilott efterliknar ett naturligt ekosystem där förvedade växter, örter och gräs samexisterar, och respektive växt intar sin särskilda ekologiska nisch så att många fler kan klämmas in. Marken är sällan kal, vilket innebär att mycket mer av det tillgängliga solljuset fångas upp."

Det kan ju jämföras med ett konventionellt jordbruk där en bonde får ut 3,5 ton raps eller 8 ton vete per hektar och använder runt tjugo olika bekämpningsmedel plus konstgödsel för uppnå detta.

** Dave Goulson har även skrivit böckerna "Galen i humlor" och "Galen i insekter".*

Historiskt sett har även koloniträdgårdar varit en viktig samhällsnyttig inrättning, då en hel del av befolkningens matförsörjning har säkrats via odlingen på kolonitäpporna. Speciellt under krigstider då det var ransonering på livsmedel.

Koloniträdgårdar har även visat sig viktiga för folkhälsan, miljön och den biologiska mångfalden. Undersökningar från flera länder av bl.a. städernas grönområden, visar på att koloniträdgårdarna är de som har den största biodiversiteten.

I framtiden kommer vi nog att behöva odla betydligt mer och miljövänligare. Men även mer varierande odling, på mindre ytor, för att både vi och naturen ska överleva. Då är fler koloniträdgårdar och odlingslotter troligen en livsnödvändighet.

Lite lästips:

Naturligtvis! Biologisk mångfald i din trädgård. Naturskyddsförening

Vilda grannar. Handbok för en naturlig omgivning. Naturskyddsförening. *Kan finnas på antikvariat och bibliotek.*

Fåglarnas trädgård. Sveriges Ornitologiska Förening - BirdLife Sverige

Blommor och bin. Din trädgård – ett matbord för pollinerande insekter. Ingemar Fries

Trädgårdsmyller. Insekter som hjälper dig att odla. Christina Winter